

УДК 378.007: 39

А. В. КОЧУБЕЙ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ

У статті показано, що в сучасному світі технічного прогресу, інноваційних технологій і зростання конкуренції на ринку праці основне завдання вітчизняної вищої школи – підготовка висококваліфікованого фахівця, який належно професійно підготовлений, духовно багатий і морально стійкий.

Ключові слова: *етнопедagogіка, засоби народознавства, гуманітаризація технічної освіти.*

А. В. КОЧУБЕЙ

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ТЕХНИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

В статье показано что, в современном мире технического прогресса, и инновационных технологий и роста конкуренции на рабочем рынке основное задание отечественной высшей школы – подготовка высококвалифицированного специалиста, который профессионально подготовлен, духовно богатый и морально стойкий.

Ключевые слова: *народоведение и педагогика, средства народоведения, гуманитарный аспект технического образования.*

A. V. KOCHUBEY

FEATURES OF ETHNPEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PROFESSIONALLY-TECHNOLOGICAL EDUCATION

In the article is described that world of technical progress, and new technologies and increasing competition at the working market a basic task is preparation of highly skilled professional who spiritually rich and morally proofed.

Keywords: *ethnology and pedagogics, facilities of ethnology, humanitarian aspect of technical education.*

Сучасні українці живуть у суспільстві, в якому відбуваються кардинальні зміни духовно-моральних орієнтирів, ідеалів і цінностей. Творення нового освітньо-духовно-інформаційного простору на основі гармонійного поєднання національних цінностей із загальноновизнаними навчальними стандартами повинно забезпечити моральний розвиток, піднести суспільний авторитет вітчизняного інтелекту, знань, освіченості, сприяти відродженню духовності. Реалізувати формування нової особистості фахівця покликана система вищої освіти, котра вимагає впровадження інноваційних педагогічних технологій, сучасних засобів і методів навчання у професійну підготовку. Безперечно, впровадження інновацій – це важливий інструмент у конкурентній боротьбі.

Застосування етнопедagogічних технологій у професійній технічній освіті зумовлена особливостями розвитку цивілізації, адже нині відчутний вплив на вищу школу аморальності і злочинності, що призводить до знецінення освіти, падіння авторитету викладача, зростання агресивності, нехтування загальноприйнятими нормами. «Система вищої освіти як основний осередок національного виховання і навчання повинна забезпечити вищу фахову підготовку

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

національно свідомого студента і завершити процес формування громадянина-патріота», – зауважував М. Міхновський [2, с. 128]. Робити це доцільно методами, засобами, формами етнопедагогіки, яка є частиною національної духовності.

Вважаємо, що актуальності у навчальному процесі набуває гуманітаризація професійної технічної освіти засобами народознавства. За останні роки гуманістичну роль фахівця в умовах технократизму, на жаль принижено, хоча суспільство потребує творчої особистості, здатної на нестандартне мислення, з широким загальногуманістичним кругозором [3, с. 3–9]. Цінність народознавства в тому, що воно інтегроване, багате за змістом і методичними можливостями різнобічного впливу на когнітивну, емоційно-оцінну та поведінкову сфери студента. Без сумніву, підготовка майбутніх фахівців у технічних навчальних закладах має бути спрямована на максимальне «олюднення» знань, адже гуманітаризація поряд із фундаменталізацією, інформатизацією, інноватизацією є підґрунтям реформування вищої технічної освіти.

Питаннями використання народознавства для формування особистості фахівця займалися В. Павленко, В. Чорнобай, Г. Шах, Т. Воропаєва, К. Чорна, С. Гончаренко, Т. Дем'янюк, Ю. Мальований і ін. До проблем психологічної та педагогічної підготовки фахівців зверталися О. Винославська, Л. Карамушка, Л. Кизименко, В. Козаков, Д. Чернілевський. Значний інтерес становлять наукові розвідки про використання українського народознавства у навчально-виховному процесі (Н. Заячківська, В. Зелюк, Л. Клименко, В. Коротеєв, Е. Левітан, М. Стельмахович, Є. Франків).

У контексті нашого дослідження цінними є роботи О. Духновича, в яких запропоновано методи, які допомагають формувати духовну культуру. Він вважав, що навчаючись, вихованці повинні засвоїти релігійну та народну мораль, яка зміцнює духовні сили, прищеплює любов до рідної землі й не дозволяє вбиратися в «чуже пір'я». Повністю підтримуємо думку педагога, що джерелами та методами, засобами морального удосконалення особистості є історія України, народні пісні, звичаї народу, гідні для наслідування приклади людей, доцільно підібрані заохочення та покарання тощо, а процес навчання та виховання передбачає засвоєння звичаїв свого народу шляхом вправ і наставляння.

О. Духнович обґрунтував використання наочних методів, радив використовувати натуральні речі, картини, малюнки, карти та ін. [4, с. 203-208]. Він вважав, що використання наочності сприяє свідомому засвоєнню матеріалу, чого не можна досягти, якщо вихованці не розуміють предметів і явищ, які вивчатимуть. Заучування незрозумілого завдає шкоди духовному розвитку. Як бачимо, погляди науковця на освіту, інтелігентність актуальні і їх варто використовувати під час підготовки фахівців. Його висловлювання перейшли до народної пареміографії: «Багато листя на дереві – мало плодів, багато бесіди – мало розуму», «Де сови гучать і скрегочуть сороки, там соловей мовчить». Про вирішальну роль педагога у формуванні особистості О. Духнович висловив у афоризмі: «Хто дав тобі виховання, той більше тобі дав, ніж той, хто дав тобі життя» [4, с. 184–187].

Мета статті – визначити доцільність і ефективність застосування в технічних ВНЗ педагогічного аспекту українського народознавства, який передбачає обґрунтування ефективності впливу народного досвіду, прогресивних традицій для формування особистості майбутніх фахівців відповідно до їх психофізіологічних і етнічних особливостей; проаналізувати народний досвід з розумового, морального, громадського, правового виховання; критично осмислити й перенести його ідеї у підготовку майбутніх фахівців; запропонувати методику застосування народознавства у професійній технічній освіті.

Потенціал етнопедагогіки не вичерпаний, тому шукаємо не лише виховні, а й навчальні етнотехнології, котрі б сприяли зацікавленості спадщиною українського народу й можливістю трансформувати ці знання у внутрішній світ.

Навчально-виховними засобами етнопедагогіки є рідна мова, усна народна творчість, національна символіка, мистецтво, традиції тощо. У дослідженні розуміємо «засоби народознавства» як допоміжні духовно-матеріальні об'єкти (народні знання, фольклор, звичаї та обряди тощо) з їх характерними дидактичними можливостями, котрі використовують в умовах технічних ВНЗ.

Народознавство містить «ментальну скарбницю» (В. Ларцев), етнічна ментальність «закріплюється досвідом поколінь і передається у спадщину» (Р. Додонов), «народознавство

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

стягує до себе й об'єднує в одне ціле усі науки, всі галузі людських знань» (І. Франко). Поділяємо позицію дослідників, які приділяють увагу формуванню «історичного, етнічного іміджу» України, адже через усвідомлення етнічного, родинного формується особистість фахівця.

Досвід показує, що використання засобів народознавства у підготовці фахівців сприяє розвитку інтелекту, духовності, творчо-фахових здібностей. Відповідно до цього нами визначено основні методи і засоби народознавства для розвитку особистості фахівця.

Найефективнішими шляхами вирішення проблеми педагога Національного університету водного господарства і природокористування (НУВГП), Луцького національного технічного університету (ЛНТУ) вважають поєднання традиційних (наочні посібники, музеї, бібліотеки), сучасних (ЗМІ, мультимедійні засоби, комп'ютери) і перспективних (веб-сайти, локальні та глобальні комп'ютерні мережі) методів і засобів (30,0%), використання засобів зображення і відображення (моделі, ілюстративні матеріали: фотоматеріали, картини; екранно-звукові засоби: кінофільми, відео-і звукозаписи, радіо-і телепередачі) й опису предметів, явищ умовними засобами (слова, знаки, графіки, збірники задач, дидактичні матеріали) (65%), зв'язок сучасних вимог до підготовки фахівців і досвіду студентів (38%), науково-дослідну діяльність (58%), інтегрованість змісту навчання (46%).

Можна стверджувати, що словесні методи й засоби найважливіші, бо словом науково-педагогічний працівник спонукає студента до роздумів над почутим, його усвідомлення. Народознавчий матеріал (прислів'я, гумор, народні знання, турніри красномовства, виступи-презентації народних знань й ін.) є дієвим доповненням до викладання технічних і спеціальних дисциплін. Наприклад, під час опрацювання складних тем, доповнивши зміст основного матеріалу авторськими задачами, створеними на основі народознавчого матеріалу, допомагаємо слабкому студентові краще опанувати матеріал. Зроблено висновки, що роботу з книгою необхідно активізувати, щоб комп'ютер остаточно не витіснив книгу з життя студентів. Засобами активізації можуть бути читацькі конференції за матеріалами наукової творчості авторів, поєднані однією тематикою: сучасний дослідник (сучасні знання) – давній дослідник (давні знання).

За допомогою наочних методів і засобів (кінофрагменти, електронні підручники, зразки декоративно-ужиткового мистецтва) студенти спостерігають процеси та явища, здійснюють своєрідні ретромандрівки, щоб глибше усвідомити значення народної культури, спостерігати процес праці умільців тощо.

Технічні засоби (відео, компакт-диски, медіаосвіта) є допоміжними, тому важливо забезпечити органічне поєднання їх зі словами викладача та іншими засобами, щоб формувати в студента вміння самостійно мислити, адже в сучасних умовах самостійність стає професійно необхідною якістю особистості фахівця. Наприклад, за допомогою комп'ютерної графіки можна створити національну символіку (додатковим завданням може бути опис значення цих символів), відкрити освітній веб-сайт (електронний посібник тематичних (народознавчого змісту) авторських задач).

Практичні методи та засоби: складання власного родоводу або родинної історії вітчизняних науковців для зацікавлення національними традиціями та історією рідного краю; вишивання карти України, де кожна область представлена традиційною вишивкою регіону; створення авторських задач на основі народознавчого матеріалу. В українському народознавстві є достатньо інформації, яка доповнить, наприклад, мову-символи геометрії: народні знання з геометрії, символічна компактна мова українських писанок, прислів'я та приказки.

Результат навчального процесу залежить і від упровадження комплексу форм навчання. Основна форма – це практичні заняття комбінованого характеру, під час яких вирішуємо кілька дидактичних завдань. Тепер здобутком викладачів можна вважати розширення можливостей гуманітаризації за рахунок введення елементів народознавства в навчальний матеріал. Показово, що нині перспективною навчальною формою є інтегровані заняття (Б. Юсов, Г. Шевченко, С. Коновець), де освітнім компонентом є народознавство.

Проведення заняття на основі інтеграції змісту – це емоційне збагачення сприймання, мислення й почуттів студентів завдяки залученню цікавого та пізнавального матеріалу, що дає

змогу з різних боків пізнати явище, поняття, досягти цілісності знань, робить можливим системне формування у свідомості майбутніх фахівців картини гармонії навколишнього світу

НУВГП функціонує в Рівному, що розташоване на межі поліського й волинського країв, тож жителі міста знають безліч легенд, притч, пісень, прислів'їв тощо, котрі мають бути важливим доповненням змісту навчального матеріалу під час підготовки майбутніх інженерів-землепорядників, інженерів-екологів, інженерів-агрохіміків, інженерів-гідротехніків, інженерів із водних біоресурсів і ін.

У процесі нашого дослідження стало очевидним, що народознавство є ефективним засобом оновлення й доповнення навчального матеріалу. На заняттях з технічних дисциплін треба застосовувати елементи народознавства, що покращить навчання. Воно стане доступнішим і цікавішим для сприйняття, проте варто здійснити його «педагогічну обробку», «наділити» педагогічними функціями (засіб навчання, джерело інформації, засіб оновлення й доповнення навчального матеріалу, джерело науково-дослідницької роботи, засіб виховання), підпорядкувати навчально-виховним завданням ВНЗ, котрі потрібно реалізовувати інтегрованими методами. Наприклад, під час вивчення математики часто використовують давні народні математичні знання, знання з народної метеорології, екології, повір'я тощо. У таких випадках елементи народознавства – є засобом оновлення, доповнення навчального матеріалу, збагачення його змісту, посилення зв'язків навчання з практичною діяльністю людей, «олюднення» технічних знань.

Пропонуємо фрагмент методичних вказівок і орієнтовних змістових матеріалів для занять на факультетах землеустрою та геоінформатики, екології та природокористування, водного господарства, гідротехнічного будівництва та гідроенергетики з використанням елементів народознавства.

Тема заняття: Традиційний забір води

Зміст народознавчого матеріалу до заняття

1. *Ретроповідомлення про нетрадиційний забір води.* Перший водопровід у Києві було побудовано в 1668 р., і його використовували для подання води в духовну семінарію. Наприкінці XVI ст. Джіованні Батіста де ля Порта запропонував використання перегінних кубів з кількома конденсаторними трубками, винайшов та описав перший сонячний опріснювач. У IV–III тис. до н. е. в долинах річок Тигру, Єфрату та Нілу, в Індії та Китаї вміли розшукувати і використовувати підземні води для водопостачання і зрошення земель, будували складні іригаційні системи. У VIII ст. до н. е. у Вавилоні для водопостачання легендарних садів Семіраміди використовували підземну воду з колодязя за допомогою спірального черпака. В Афінах у IV ст. до н. е. міський водопровід використовував підземну воду з колодязів і водозабірних галерей. Водопроводи Риму довжиною 443 км перекачували й джерельні води. Скіфи у IV–III ст. до н. е. будували колодязі глибиною 15–20 м. У XII ст. в Києві та Новгороді існували водопроводи, складені із просверлених дубових колод, що подавали питну воду від джерел (<http://geolab.com.ua/2010/09/kоротка-istoriya-rozvytku-hidroheolohiji/>).

2. *З історії буріння артезіанських свердловин.* Уперше буріння в Києві для видобутку артезіанської води було здійснено 1844 р. Історія походження всього живого навчає нас, що життя народилося у воді. Водопровідні канали в Сирії, Месопотамії, Середній Азії, Аравії, Персії, Єгипті, на плоскогір'ях Центральної Америки та Азії збереглися частково і свідчать про те, до якої доісторичної старовини відносять турботи людини про водопостачання. У більшості ці споруди примітивні: канали, облицьовані камінням і забезпечені загатами й перегородками. Пізніше зустрічаються пам'ятники культури та благоустрою - римські акведуки (водопроводи) (http://aqua-basis.com.ua/ua/services-ua/burinnia_na_vodu/).

3. *Афоризми.* «Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо: ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим, що є, так ніби минуле зможе вернутись назад, або напевно мусить здійснитися сподіване». «Найкраща помилка та, яку допускають при навчанні».

4. *Відеофільм* про традиційний забір води в Україні.

5. *Домашнє завдання.* Проаналізуйте афоризми Г. Сковороди. Запишіть Ваші улюблені фразеологізми й використовуйте їх під час заняття.

Тема заняття: Водні багатства України

Зміст народознавчого матеріалу до заняття

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

1. *Легенди* про походження назв річки Усті, озера Басів Кут.

У народі Басів Кут (Рівненщина) осмислюють як видозмінене Башин (Пашин) Кут. Мовляв, дільницею Кут правив турецький вельможа «баша» (паша). Але інші твердження доводять, що назва походить від засновника поселення на прізвище Бас, а Кут означає «заулок», «закуток», «віддалене, тихе, глухе місце», «клиноподібна місцевість».

2. *Ретроповідомлення про очищення води.* Гіппократ для визначення якості питної води користувався органолептичними способом, який полягає у використанні органів чуття: аналізаторів кольору, запаху і смаку.

Арабський учений Масуді в кінці IX ст поставив простий дослід: випарував морську воду і отримав прісний конденсат з її парів. Процес отримання прісної води з морської шляхом нагрівання та збору конденсованої пари вперше описав Аристотель. Він писав: «Випаровуючись, солоня вода утворює прісну».

Древні мореплавці переганяли морську воду: кип'ятили її, а пару збирали в губку, з якої після охолодження висмоктували прісну воду. Ідеї опріснення води викладені в «Природній історії» античного історика Плінія Старшого, який описав найдавніший метод опріснення: овечі шкури, вивішені на ніч за борт корабля, вбирали вологу, а вранці її можна було віджати, отримавши прісну воду.

Особливе значення для людства мало відкриття способів знезараження води. Цілющі властивості, які набуває вода після контакту зі сріблом, були відомі ще в давнину. В V ст. до н. е. перський цар Кір під час походів користувався питною водою, що зберігалася в срібних «священних» посудинах. У деяких країнах існував звичай при освяченні колодязів кидати в них срібні монети, а також зберігати воду в срібних чашах. Вважали, що це покращує якість води.

3. *Народні обереги.* Вода – один із найсильніших оберегів, її наділяли цілющими й магічними властивостями. Вважали, що вода була від початку світу («Що ж нам було з світа початку? Не було нічого – одна водонька»).

Воду шанують як святу: у неї не можна плювати, їй поклонялися, річкам, ставкам, озерам приносили жертви. Поклоняються і тепер: освячують воду й вірять, що вона цілюща від хвороб і вроків; обливаються на свята (другий день Великодня – Обливаний (вливаний) понеділок; купаються на Водохреща. Українці вірять, що коли сниться чиста вода, то це на здоров'я (радість); коли умиваються обое з одного джерела, то означає одружитися.

Жива вода – вода джерельна, що такою зветься і в Старому Завіті. Хто нап'ється живої води, той набуває великої сили, а коли був недужий, зцілювався. Про це читаємо в казках, де герої набувають надлюдської сили, окропившись цілющою водою. Коли мертвого окропити цією водою, він оживає.

У народному світогляді вода свята. Б. Грінченко в творі «Під тихими вербами» пише: «Водо-водичко Святенька! Скажи мені, чи гарно тобі жити в моїй хаті попідземній? Озвись!... Мовчить, не озивається!... Мабуть, я грішна, що до мене вода не говорить».

4. *Прислів'я, повіря, прикмети, побажання.* «Без води і не туди і не сюди», «Де вода, там і біда», «Тиха вода греблю рве», «Всі річки до моря йдуть», «Нема села без болота», «І за холодну воду не візьметься». «Якщо нап'єшся води після кішки – буде нежить», «Якщо зустрінеш по дорозі жінку з повними відрами води- буде удача, з порожніми-не пощастить», «Не плюй в криницю - прийдеться напитись», «Не їж над колодязем, бо жаби заведуться», «З вогнем не жартуй, а воді не вір», «Будь багатий, як земля, а здоровий, як вода!».

5. *Народні афоризми.* «Вивести на чисту воду», «Правда у воді не тоне, на огні не горить».

6. *Народні фразеологізми.* Багато води утекло (минуло багато часу). Піти (збігти) за водою (минути без вороття або зникнути, пропасти). Як вода змила (хтось зник швидко й безслідно). Пустився на бистру воду (взявся за якусь непевну, ризиковану справу).

7. *Символізм води.* За міфами і легендами різних народів, вода існувала до створення світу у вигляді первісного «синього моря». З неї постали земля, сонце і все живе, тому вода – символ вічності і плинності часу. Вода є посередником між світом живих і мертвих. На «той світ» у казках можна потрапити через криницю або переправившись через річку.

Водою очищаються від тілесного і душевного бруду. Символіка очищення лежить у основі християнського обряду хрещення. Сльози також очищують, вони є посередниками між

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

світами. Щиро плачучи, людина омивається й очищується (<http://www.kolyba.org.ua/rituals-customs-traditions/2404-easter-eggs>).

Глибока вода – символ розуму. «Глибока вода тихо плине» (про розумного статечного чоловіка, що все робить ґрунтовно, не кидаючи слів на вітер), «З глибокої криниці студена вода» (від розумної людини завжди корисна порада); водночас символ небезпеки, бо «глибока вода – видима смерть»; застерігають: «Не пхайся на глибоке» (не берися за ризиковані справи).

Вода в Старому Завіті мала велику роль і такою перейшла до Завіту Нового. Богоявленську воду вживають для освячення всього оскверненого, бо нечиста сила боїться освяченої води («Боїться, як чорт свяченої води». «Не боїться чорт кадила, але кропила»).

8. *Загадки*. «Не кінь, а біжить, не ліс, а шумить» (річка), «Один біжить, другий лежить, третій кланяється» (вода, берег, очерет).

9. *Домашнє завдання*. Записати легенди про походження річок Вашої місцевості й підібрати фотографії річок для створення фотOVERнісажу.

Таким чином, дослідження доводить, що народознавство, є ефективним навчальним засобом. Народ створив систему цінностей, які допомагають вирішувати складні педагогічні завдання. Етнотехнології, необхідно використовувати під час підготовки фахівців. Цілком очевидно, що вітчизняна вища технічна освіта повинна застосовувати інноваційні засоби і методи, але не нехтувати національною системою навчання і виховання, адже «яскравість національних рис прямо пропорційна рівню інтелектуальної обдарованості», а «геній завжди в психологічному сенсі глибоко національний» [1, с. 24].

Проблема застосування етнопедагогічних технологій у професійній технічній освіті не може обмежитися одним дослідженням. Подальшого аналізу потребують такі аспекти проблеми: виявлення ефективності застосування моделі гуманітаризації в технічних ВНЗ засобами народознавства під час виховного процесу на всіх курсах, створення методик гуманітаризації підготовки майбутніх інженерів засобами народознавства за іншими напрямками підготовки бакалаврів, магістрів, аспірантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозко Г. С. Українське народознавство. / Г. С. Лозко. – К.: Зодіак – ЕКО, 1985. – 368 с.
2. Міхновський М. Самостійна Україна / М. Міхновський // Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: хрестоматія / за ред. О. І. Семківа. – Львів: Світ, 1996. – С. 126–135.
3. Оніщенко І. Гуманітарна освіта в контексті Болонського процесу / І. Оніщенко // Освіта. – 2005. – 9–16 січня. – С. 3–9.
4. Педагогічні ідеї О. В. Духновича // Історія педагогіки / за ред. М. С. Гриценка. – К., 1973. – С. 184–187.